

Ա Մ Բ Ո Ւ Հ

Ամբոխը՝ խորհրդաւոր ու անյատակ ծով է իր ամեհի պոռթկումներով, նախաքրութիւններով ու յոգեւորով: Երբեմն խաղաղ, զիչ յետոյ՝ լեռնակոհակ, փոթորիկներու թատերավայր, ան զը գլէ կ'անցնի փոթորիկի մը պէս ուժգին իր դէմ ցցուած պատուարները ու կը խորտակէ իր քըմայքին յանձնուած մարդկային խտէաններն ու երազները:

Ինչպէս խաղաղութիւնը լաղուարթ ծովին, մեծ համըր չի սիրեր միօրինակութիւնն ու տեւական անդորրութիւնը: Իր մէջ հրաբուխ մը միշտ կ'այրի: Շարժումը՝ իր յատկանիւնն է: Շարժում՝ որ իր մէջ կը պարունակէ անշարիւի ու անմըրունեի տարերային ուժգնութիւն, մոլեգնութիւն ու ամենուրեւ: Շարժում՝ որ դէպի կեանք-կ'առաջնորդէ: Շարժում՝ որ մահուան կապանքները կը փլուցէ:

Ամբոխը, — խորհուրդ մը խորին:

ՀԱՄԱՏՔ

Օձապոյտ, դժուարին ու դալարադեղ ճամբաներէ, ուխտաւորներու յամրաքայլ ու երկար կարաւանը կ'երկնայ ու կը բարձրանայ Նիւ Եորքի արուարձաններէն Ք. գիւղաքաղաքին ծառախիտ բլուրներէն վեր, դէպի կեդրոնաձիգ ուխտատեղի մը, քրիստոնեայ սուրբի մը տունը դիմաւորելու համար: Տակաւին մոթնուրուտուն, մարդկային ստուերները չեն քաշուած ճամբաներու կողերէն ու կը յամենան՝ իրենց տէրերուն քովն ի վեր: Սրբարան տանող ճամբան երկա՛ր ու տաժանեիկ է՝ մանաւանդ հաւատացեալ զորուկ կիներուն, որոնք ճիգերով ու ակնյայտին ակաւներու սեղմումով կը տանին յուրօրէն իրենց ծանրացող ու հեւացող մարմինները դէպի հաւատքի խորանը:

Գիտութեան ու սկզբաւորութեան սաղարուն, Պրոսթիթի, կրօնքն ու հաւատքը կորսնցուցած են իրենց գորութիւնը, հայքն ու թափը:

Ք. գիւղաքաղաքին բլուրը, այսօր սակայն, տարբեր վճիռ ունի ասոր իբր պապացոյց:

Բլուրին ծանրացող կողերը կը հեծեն համաչափ քայլերու ծանրութենէն ու յամախանքէն:

Տակաւին Յուլիսի շէնչող լոյսն ալ չէ ծագած բոլորովին: Հապա ի՛նչ երկունքներ պիտի ունենայ սրբավայրը տանող ճամբան, երբ լոյսին հետ մէկտեղ սկսին երեւիլ ու շատնալ հաւատացեալներու այն սպասուած թափօրները, որոնց՝ սրբավայրէն երկնցող ուխտաւորներու խումբերը ու անոնց առջեւէն քայլ պահող ծերացած, նիհարակազմ երէց մը կ'ակնարկեն այնքան հպարտութեամբ ու ինքնավստահ շեշտերով:

Ուխտաւորներու եւ հաւատացեալներու առաջին կարաւանին մէջ աչքի կ'իյնան, բացի ցուպերու կրթնած ու տարիներու ծանրութիւնը չալկած ծերունիներէ, առաւելապէս տարեց կիներն ու փոքրիկ երախաները: Հաւատքի երկուութիւնը: Այն պայմանագրական երկուութիւնը, ուր՝ հաւատքը խնդրոյ առարկայ չէ, չի կրնար ըլլալ, չիտուած ու սահմանուած է: Եւ հաւատարապէս կծկուած դէմքերով ու լուրջ նայուածքներով, ձեռք ձեռքի, հոգիներն իրարու ընդելուզուած, նոյն ուրախութիւններով ու նոյն առաջադրութիւններով անոնք կը յառաջանան ու կը մօտենան սրբավայրին:

Կարաւանը կ'երկարի ու ամբոխը կը շարուանկէ իր ճամբան:

Ծերունի մը՝ զգալապէս յոգնած եւ ուժասպա՛ւ կ'իյնայ թաւալուրի իր ճամբուն վրայ, փոշեթաթխ: Օգնութեան ձեռքեր կ'երկարին իրեն: Ամբոխը կը խոնդի շուրջը: Ծերունին, ընկողմանած ճամբուն եզերքին, կը փայտի դռնունսկութեամբ ու անուշութեամբ: Դժգոհանք ու ցաւի զգացում չկան իր արտայայտութեան մէջ: Իրեն երկարող բարեմիտ օգնութեան ձեռքերը քաղցրօրէն ետ կը մղէ: Կ'ուզէ առանձին շարուանակել իր ճամբան ու բարձրանալ սրբավայրը՝ իր ուժերուն ապաւինած: Հաւատքի անխիստանալի զօրութիւնն է որ իր ուժը զգալի կ'ընէ հոս:

Ու ի՛նչ հերոսական, ի՛նչ պաշտելի հաւատք, որ այն ծերունիին մէջ ուժի մը ամբողջ տիմամօն կը յայտնարէ: Շրջապատը ելեգորականացած է քրմեռանդ զգացումի մը հոսանքով:

Վերջապէս, արեւը հաղի իր գլուխը բարձ-

րացուցած բլուրին վրայէն, ուխտաւորներու առաջին մասը, ծերացած ու բարձրահասակ երէցին առաջնորդութեամբ կը հասնի սրբավայրը:

Ք. գիւղաքաղաքին այս անպակաս սրբավայրը, արտաքինում օշինչ ունի գրաւիչ: Մեծ ու գոթական ճեղով տաճար չկայ հոն: Ոչ ալ բարձրաբերձ զանգակատուն մը, խորան մը յատկանշող: Ու չկան նաեւ վանքերու յատուկ սրբավայրեր: Անհաւատ մը ոչինչ կը տեսնէ հոս, դալար բազկոց օտիններու ու մայրիկներու այս գրաւիչ անտառին մէջ: Ուշադիր նայուածք մը կը հանդիպի միայն քարէ մերկ արձաններու, հոս ու հոն աստորդնուած: Այլէ Մարիան հաւատքի ուխտաւորներուն: Ու քանի մը հասո՝ անոնցմէ:

Ու ամբողջ կը շարունակէ ծովածաւալ ու յողմախառն շարքերով լեցնել բլուրին պուրակները ու ծառերուն շուքերը: Օրն արդէն միջօրէի է եւ ամբողջ կը շարունակէ նոյն թափով եւ ուժեղութեամբ հասնիլ սրբավայրը, անգոսնիլով սոթաւէ՛կ զ արեւին խանձը:

Վերջին եկողներուն մէջ կը նշմարուին ախտաւորներ, հիւանդներ, անկեանքեր ու խոր ծեւրութեան մատուցաններ:

Ասոնք ալ, անխորի իրենց հաւատքին մէջ, տաճար ու զանգ չէ որ կը փնտռեն բլուրին այս լերկ բարձրութեան վրայ: Անոնց հոգիները եղած են իրենց տաճարները: Ու հսկում կը կատարեն ջերմեռանդ երկիրդածութեամբ, քարէ լուռ ու անձրեւէն ու մրրիկէն ծեծուած անպակաս Այլէ Մարիաներուն առջեւ: Յոգնութիւնը զգալի է բոլորին ալ մարմիններուն վրայ, երբ արեւը արդէն կը սկսի գունատիլ: Տարբեր են սակայն արտայայտութիւնները անոնց դիմադիմերուն: Գոհունակութիւն ու ժպիտ: Ամբողջ որ մը, արեւին, փոշին ու բաց օդին տակ, անտրտունջ ու լուրջայն կ'ապրին անոք, երկիրդածութեամբ ու ջերմեռանդութեամբ մը, որ անհաւատ աչքերուն, կոկորդններուն ու սրտերուն կ'ընդունի կը պատճառեն:

Հրաժեշտի ժամը եկած է արդէն: Սրբավայրին երէցը՝ պճնուած կարծիք ու սպիտակ շուրջաւով մը, կը բարձրանայ սեւ ու անտաշ ճառագուտի քարի մը վրայ եւ ուխտաւորներուն աչքերը մեքենայակաօրէն կ'ուղղուին անոր ու բոլորին ակա՛նջները մօտիկ կ'ընեն անոր աղօթքն ու պատգամը:

Լուութիւնը, բացի երէցին ծանր ու թաւ ձայնէն, մեռելութեան մը պէս կը տարածուի բովանդակ բլուրին ու անոր կից սահմաններուն վրայ: Միայն ճճճներուն չարաճճի ու ընդհատ խռպոտ ձայները կը խանգարեն միջնորդին խորհրդաւորութիւնը:

Երէցը կ'աղօթէ վերացումով ու յայտնի յուզումով. հաւատացեալներու աչքերը սեւեռուած են անոր վրայ...

Աղօթքը միտաբանութիւնն է այս երեկոյ, ու աղօթողները՝ խորհուրդ մը պաշտելի:

Ամբողջ կ'աղօթէ ինքնամոռացումով, Նիւ Եորքի Ք. գիւղաքաղաքին սա՛ լերկ բլուրին վրայ, երբ արդէն մութը կ'ընդլայնէ ու ստուերները վերստին սկսած են հալածել մարդիկը:

Այսօր Այլէ Մարիաի տօնն է: Ու ամբողջ կ'աղօթէ:

Երեք օր ու մանաւանդ երեք դիշեր կ'ընէ որ մեր այլապէս մեռած ու անկենդան թաղաքը անքուն կը հսկէ իր հիւրերուն վրայ: Տարեկան Ժողով կայ, ու Ամբիքիքմ Լիմբը բանակեր ու իր հմայքին տակ է առեր ամբողջ բնակչութիւնը, առանց տարբերի, սեռի ու գոյնի խտրութեան: Երեք օր ու դիշեր, Ժողովուրդը գինովութեան նոպաները կ'ապրի: Փողոցները կայտառ կենդանութիւն ու դէմքերը ուրախալի ժպիտ կ'արտայայտեն: Հողը՝ թեւերը կապած, հեռացած է մեր թաղաքէն: Մանաւանդ մութը կ'ութուլուն, լոյսերը իրարու հետ կը մրցին ու պշուհիի մը պէս հաճելի լըլլալ կ'ուզեն համազգեստաւոր այցելուներուն:

Ամբողջ թաղաքը աստղապարզ ու հսկայ դերօջակներով ծածկուած է: Ու ամբողջ՝ թափուած է փողոցները. կը դիտէ, կը խնդայ, կը նաւթի, կ'երգէ ու կը ծափահարէ առանց կարենալ ըմբռնելու իր ըրածին ու ընթացքին իմաստը:

Թաղաքը ուրախութեան մէջ է, ո՞վ կը փրճուտէ կ'իմաստը:

Ժողովուրդական հսկայ զանգուածներ, հաւաքուած՝ անկիւնի մը վրայ, պողոտայի մը եզերքին ու հրապարակի մը մէջ, լուութեամբ, մեքենայակաօրէն, համակերպութեամբ ու ինքնամոռաց գինովութեամբ մը կը հետեւին թմրուկի մը տաղտալի ու կցկաւոր ձայնին ու խումբ մը դիմով գինուարականներու անըմբռնելի երգեցողութիւններուն, որ յանկարծ կը ծնին անտեսանելի

անկիւնէ մը ու ամբողջ պողոտան կը լեցնեն:

Անճոռնի նկարչութեամբ դռնըզդռն ներկը-
լած ու շատ ծերացած ինքնաշարժի մը խա-
ցուցիչ սուլիլը, ուրիշ անկիւնէ մը՝ պատուհան-
ներէն կախուող նալուածքներուն հիացումին
կարժանանայ: Ուրախութեան անհասկնալի դի-
նարութեւ կայ բոլոր սրտերուն մէջ:

Ժողովրդական զպուլած հետաքրքրութե-
նը, սակայն, իր ախորժակը կը պահէ վաղուան
սոնակատարութիւններուն ու սողանցքներուն, որ
պիտի բնորոշեն Լիմբնին ուրախութիւններուն
վերջնակէտը:

Վաղը, առաւելապէս, մեր քաղաքը ու իր
սալայատակները պիտի տքան զինուորական
խումբերու համալսի քայլերու տրոփիւններէն:

Վաղը միայն, Ամբոխը Լիմբնը իր ամբողջ
հասակը պիտի ցուցադրէ ամբոխին: Ու վաղը
միայն, վերջապէս՝ Ժողովրդական Հայրենասի-
ւորութիւնը իր գազաթնակէտին պիտի հասնի, ի
տես Հայադարաւոր համազգեստներու թափօրին, ու
քաղաքը՝ պիտի գտնէ իր կորսնցուցած խաղա-
ղութիւնը ու խորունկ մը պիտի քննանայ:

✱

Ամբոխը կը սրէ այն որ մեծ է, որ արտա-
ոռն է, որ կը շարժի:

Ամբոխը զգացում է:

Ու արդէն՝ Ժամանակէն շատ առաջ, Ժողո-
վուրդը թափուած է փողոցները: Գործ ու աշխա-
տանք դադար առած, քաղաքը սոնակատարու-
թիւն կ'ընէ:

Հայրենասիրութեան օրն է այսօր: Ամբոխը
կը յարգէ ու կը պաշտէ հայրենիքի պաշտպանու-
թեան նուիրուածները: Ամբոխը կը գինովնայ
հայրենիքի սէրէն:

Ու հա՛ա, վերջապէս կը սկսի, մեծ պողոտա-
յին սկիզբէն, սողանցքին սպասուած դնացը:
Ողացուցիչ, բայց համազարկ թմբուկն ու շեփո-
րին ծանցերը, ու զինուորականներու դնացը,
խոր լուծիւն մը կը ստեղծեն ամէն կողմ: Ո՞-
սող բերաններ լուծ, միայն աչքերով ու նայ-
ուածքներով կը հետեւին տեղի ունեցող սողանց-
քին:

Ումբքին առջեւէն, վառվառն ու գեղեցիկ
աղջիկ մը, փայլուն համազգեստի մը տակ, դրօ-
շակ մը բռնած ք կը քայլէ ու կ'առաջնորդէ ինքնա-
վտանգ ու յոխորտ:

Փողոցին երկու կողմերը խոնուած բազմա-
հազար բազմութիւնը, փոքրիկ դրօշակներով՝
բարեւի կը կենայ անցնող աստեղադարձ մեծ դը-
րօշակին:

Ծեր, երիտասարդ, պարմանի, մանչ, աղ-
ջիկ, եկեղեցական ու աշխարհական, բոյ՛րը, բո-
լո՛րը բարեւի կը կենան համազգեստաւորներու
անցնող խումբին: Արեւը ու ամբոխին յայտնաբե-
րած տաքութիւնը կը զովանան հայրենասիրու-
թեան ներշնչած ջինջ ու վերացնող զգացում-
ներէն: Յատուցող խումբը ա՛յլ աւելի կ'աղդէ
բիւրաւոր հանդիսատեսներուն վրայ: Ոմանք ինք-
նաբերաբար ու անղաւալաբար կը մազնխանան
մթնոլորտին՝ լարուած ազդեցութենէն: Ուրիշ-
ներ, բնազդաբար բարեւի կը կենան՝ լուրջ, զրս-
պուած արտայայտութիւններով: Ոմանք կը զգան
հոգեկան թեթեւութիւն մը ու արտի կծկում մը,
ի տես հովէն տարուբեր ծածանող դրօշակին ու
հայրենիքի պաշտպաններուն անցքին:

Ամբոխը ինքնամոռացում կ'ապահար կ'աղբի,
ու ծերունի կնոջ մը նուաղիլը աննշմար կ'անցնի
բոլորէն:

Այլազան զգացումներու եւ հոգեբանութեանց
սա՛մ ծովածաւալ բազմութիւնը, այսօր պաշտանքի
ելած է ու հայրենիքի սէրն է բոլորին ալ մոտա-
ծումները բոցավառող զգացումը:

Անցնող հաշմանդամ, կաղ, կոյր, հիւանդ-
կախ ու մահադէմ զինուորները վախ չեն ազդե-
ր նայողներուն: Այլապէս ներկաներուն շատ
չատերէն նզովքի սխնին գամուած պատերազմի
դաղափարը այժմ սերոյ ու յարգանքի կ'արժա-
նանայ:

Մեռելներուն սարսափը՝ թեթեւցած, անհիւ-
թականացած ու վերացական բան մը եղած է,
այբող ու կիզիլ արեւին տակ ու համալսի դար-
չապարներու ձայներէն:

Մահը՝ անցնող հայրենասիրութեան սողանց-
քին մէջ հիւանդութեւ կ'ընէ:

Եւ ամբոխը՝ կը հիւանայ: Կը ծափահարէ:
Վա՛յ թշնամիին:

Զինուորներու սողանցքը կը շարունակէ իր
ճամբան:

Ամբոխը կ'ուռնայ ու կը խանդավառուի
հայրենասիրական բոբր զգացումներով:

Կուռի սէր, — ամբոխը քեզ կը պաշտէ
այսօր:

ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ

Մեր քաղաքը, այլացեղ ու ալյակեղերն, դարձանայի հակադրութիւններու, ապրումներու եւ ըմբռնումներու կրկէս մըն է։ Հոս՝ զաղափարի, մտածողութեան ու մանաւանդ իտէլալապաշտութեան դուպարը, իր այլանդակութեան զէնթիին հասած է։

Տակաւին երէկ — ամէն մարդ գիտէ — , մեր մեծ պողոտան յոգնեցաւ զինուորական տղանցքներու դիմացքէն։ Ու այսօր, փողոցներն ու մարդկային գանկերը՝ կ'ապրին երէկի տրամադրութիւններով ու յիշատակներով։ Երէկ, պատերազմի, Պետլի ու հայրենիքի պաշտպանութեան սէրը, ամբողջ քաղաքը, մեծով պղտիկով, ոտքի հանած էր ու մարդիկ ատելութիւն ունէին հայրենիքի դաւաճաններուն ու թշնամիներուն դէմ։

Իսկ այսօր։

Հասարակաց մեր շքեղ ու ծաղկազարդ պարտէզը, որ բարաշէն պատկառազու մայր տաճարի մը շուրջին կ'ապաւինի, տարբեր շէտ ու եղանակ կը յանկերդէ։ Հսկա՛յ բազմութիւնի մը, հարիւր հազար մարդիկ, իրար հըմշտեկով, կոկոզավիղ՝ մտիկ կ'ընեն խորունկ յափշտակութեամբ, մագերը օդին տուած, սեւ փողկապով բեմախօսի մը, որ ատելութիւն կը քարոզէ եղբայրապապան նախնիներու դէմ որոնք կ'ըստի թէ, այնքան սրտի հանդարտութեամբ կը կատարուին Սպանիական թերակղզիին, Եթովպական անապատներուն ու Տիմական դեղին հողերուն վրայ։

Ամբողջ, մըլլեններու պէս հանդարտ, մտիկ կ'ընէ լուութեամբ, համբերութեամբ ու համակերպութեամբ։

Ու բոլորին ալ դէմքերը կը կծկուին, կը փայլատակեն եւ կամ որոշ արտայայտութիւններ կը հաշնին խոսող պարոնին ձայնին ու շեշտերուն հետ։

Աստուած, հայրենիք ու քրիստոնէական վարդապետութիւն կը խալուին անողորօքէն այս կրակ ու բոց մարդուն բերնին մէջ։ Պատերազմի, եղբայրասպանութեան ու թշուառութեան պատու-

հանները վերոյիշեալները կը յայտարարուին, սեւ փողկապով մարդը, մագերը օդին յանձնած, ա'լ աւելի կը խանդավառուի ու լուռ համակերպութիւն մը ու գետին խոնարհած նայուածքներ կը բաժնեն արտայայտուած մտքերը։

Անշի օրունք մնացած աստեղազարդ դրօշիկ մը, լայնարուն ծառի մը կողին դարնուած, վախով ու լոխի՛ հաղի թէ կը վէտվէտի։ Երկնքի կապոյտին մէջ միբճուող եկեղեցիին հսկայ զանգակատունը կը փոքրանայ ու կը խուսափի նայող աչքերէն։

Կարգ ու կանոնի հսկող ձիւտորներ ատելաւառ նայուածքներու կը հանդիպին։

Աչքերը՝ մագնիսացած հետզհետէ ուղիօրէն բարձրացող բանաստիճան կրակոտ ձայներէն ու խօսքերէն, չեն տեսներ իրենց շրջապատը։ Մտերը կը բացուին նոր հորիզոններու վրայ։ Ժողովրդական այս հսկայ զանգուածը կը խորհի ու կ'երազէ նոր ու կախարդական քօթիքի մը մասին, որ աշխարհին ու տանջուած մարդկութեան խաղաղութիւն ու ապահովութիւն պիտի բերէ։

Աչքերը՝ տեսնելէ աւելի կը լսեն այսօր։ Ու կը լսեն մէկ յանկերդ ու մէկ պատգամ։

Ամբողջ մոռացումի ու ինքնախաբէութեան նոր վայրկեաններ կ'ապրի։

Ու ծառին կողին խրած փոքրիկ դրօշակը կը ծածանի յուլօրէն։ Անդիէն լուսող եկեղեցիին զանգակատան ղողանջները կը մարին մթնոլորտին մէջ, առանց լսելի ըլլալու ականջներուն, որոնք կ'ապրին վայրկեանին մտասեւեռուն։

Ամբողջ, այս երեկոյ մտիկ կ'ընէ խաղաղութեան նոր Մեխայի մը ձայնին, որ խաչելութեան ահաւոր դատակնիքը կը դնէ Աստուծոյ, Հայրենիքի ու եղբայրասիրութեան ըմբռնուած ու ընդհանրացած կարգախօսին։

Ու ամբողջ քար կտրած, լուութեամբ, համակերպութեամբ ու հաւանութեամբ մտիկ կ'ընէ Ատելութեան նոր ձայնին։

Ամբողջ լուռ — մտիկ կ'ընէ...

ՊԱՅՔԱՐԸ

ՍԱՄՈՒԷԼ Յ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ